

Meerjarenplan De Maashorst 2015-2019

Meerjarenplan De Maashorst 2015-2019

Projectnummer 900.36.00.00.00

15 juli 2014

Inhoud

Voorwoord

1	Inleiding	7
2	Tussenbalans 2010 t/m 2014	9
2.1	Algemeen	9
2.2	Streefbeeld 2020: De Maashorst is duurzaam, vitaal en leefbaar	9
2.3	Streefbeeld 2020: De Maashorst is 'het goede, gezonde leven'	11
2.4	Streefbeeld 2020: 'Hartelijk welkom in De Maashorst'	12
2.5	Streefbeeld 2020: 'De Maashorst versterken doen we samen'	14
3	Vooruitblik 2015 t/m 2019	16
3.1	Algemeen	16
3.2	Streefbeeld 2020: De Maashorst is duurzaam, vitaal en leefbaar	16
3.3	Streefbeeld 2020: De Maashorst is 'het goede, gezonde leven'	20
3.4	Streefbeeld 2020: 'Hartelijk welkom in De Maashorst'	22
3.5	Streefbeeld 2020: 'De Maashorst versterken doen we samen'	24
	Meerjaren uitvoeringsprogramma 2015 t/m 2019	27

Voorwoord

Samenwerking is de sleutel

In 2010 is het MaashorstManifest met streefbeelden voor het jaar 2020 vastgesteld. De afgelopen jaren zijn de projecten uit het Meerjarenplan 2010-2014 uitgevoerd en inmiddels hebben we samen met stakeholders en gebiedspartijen een tussenbalans opgemaakt. Het voorliggende, nieuwe Meerjarenplan 2015-2019 is hiervan het resultaat. Alle partners uit De Maashorst, vertegenwoordigd in de stuurgroep, hebben zich geschaard achter dit maatregelenpakket voor De Maashorst. Met als resultaat een natuurkern als onderdeel van het landelijk natuurnetwerk en een omliggende schil waarin gezondheid, voeding en natuur centraal staan. Een duurzaam, vitaal en leefbaar landelijk gebied waar we trots op zijn.

Er liggen twee grote kernopgaves in de komende vijf jaar voor De Maashorst. Het landelijk natuurnetwerk (voorheen ecologische hoofdstructuur) wordt afgerond. Daarnaast gaan we aan de slag met de versterking van de economische en sociale structuur in de omliggende schil door de verbinding van natuur, voeding en gezondheid.

In 2020 zal het hart van de natuur terug zijn in De Maashorst. De Maashorst is dan weer aaneengesloten natuur, het watersysteem wordt verder hersteld en de biodiversiteit wordt verder vergroot door onder meer de introductie van nieuwe grote grazers. Er worden zoneringsmaatregelen genomen om bezoekers van de natuur te laten genieten. Elke vorm van recreatie krijgt zijn plek. De natuurkern van 3.500 ha hoort straks wat betreft omvang, biodiversiteit en unieke karakter tot de top van Nederland. Alle reden voor de Stuurgroep om - samen met de provincie Noord Brabant - de status Nationaal Park als kroon op het werk te verkennen. Deze status zal zeker meer mensen naar

De Maashorst brengen, waardoor het economisch belang van de regio wordt gediend.

De versterking van de sociaal en economische structuur in de schil rondom de natuurkern richt zich op een verbinding tussen voeding, gezondheid en natuur. Binnen deze focus starten we een veelheid aan projecten. Denk daarbij aan gezonde voeding, dagbesteding, vorming en opleiding, herstelprogramma's voor medisch psychische zorg, natuurbegraven en biowalking met sponsoring door bedrijven. Steeds meer ondernemers zien investeringskansen rondom de thema's gezondheid, zorg en voeding. O.a. ziekenhuis Bernhoven, IBN en de TBS-kliniek Zeeland willen hun doelstellingen verbinden aan het collectieve beheer en inrichting van het Maashorstgebied. Samenwerken aan 'onze Maashorst' is het sleutelwoord. Boeren, burgers, ondernemers en bestuurders moeten elkaar nog beter gaan vinden en samenwerken. Daarbij kijken we naar de inpassing van commerciële activiteiten en zoeken we naar nieuwe verdienmodellen. Ook burgerinitiatieven krijgen een prominente rol.

Het belangrijkste verschil ten opzichte van het vorige Meerjarenplan is dat er meer sprake is van (co) financiering vanuit de markt. Private en publieke partijen investeren gezamenlijk zo'n 53 miljoen euro om het gebied sociaal en economisch te versterken met slimme benutting van de natuur. Daarvan is ruim € 13 miljoen aan private investeringen voorzien. Daarnaast leveren honderden vrijwilligers diensten 'om niet'.

De overheden zijn bereid om de komende jaren als hefboom te fungeren voor de grote gebiedsopgave in De Maashorst. Financiering vanuit de overheid is op termijn echter minder vanzelfsprekend. Ondernemers en andere partijen die belang hebben bij een fraaie, groene en gezonde omgeving worden meer en meer geacht ook zelf te investeren in deze omgeving o.a. via het streekfonds. In het nieuwe Meerjarenplan 2015-2019 zijn de eerste stappen gezet om dit handen en voeten te geven.

Geert Versteijlen,
Voorzitter Stuurgroep De Maashorst

1 Inleiding

In 2010 is het MaashorstManifest vastgesteld. In dit Manifest hebben gebieds-partijen in De Maashorst getekend om in 2020 De Maashorst een levendig en ondernemend Provinciaal Landschap te laten zijn, georganiseerd rond het grootste natuurgebied van Noord-Brabant, duurzaam bewerkt en beheerd door boeren, beheerders en ondernemende burgers en omgeven door vitale en leefbare dorpen. Het MaashorstManifest is een actieplan met grote ambities (zie de hiernaast afgebeelde samenvatting van het MaashorstManifest uit 2010). Gekoppeld aan dit Manifest is door Stuurgroep De Maashorst een meerjarig uitvoeringsplan 2010-2014 opgesteld en zijn Jaarplannen gemaakt. In de voorliggende notitie wordt in hoofdstuk 2 de tussenbalans opgemaakt; wat is en wordt gerealiseerd? Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 vooruitgeblikt naar de periode 2015 t/m 2019: wat zijn de (bijgestelde) doelen voor die periode? De belangrijkste conclusie is dat het Manifest nog steeds manifest is. Maar het economisch klimaat is sinds 2010 verslechterd. Dit betekent dat nut en noodzaak van maatregelen goed moeten worden afgewogen, zonder afbreuk te doen aan de twee hoofddoelstellingen van een zo groot mogelijke natuurkern en een dynamisch landschap daar om heen.

Het is van belang om lopende projecten af te ronden. Ook is het relevant dat de Manifestpartners elkaar (nog) beter benutten. Om die reden zullen ook nieuwe verdienmodellen en financieringsvormen aan de orde zijn, met een toenemende rol van private partijen. Ondernemers en andere partijen zullen steeds meer zelf moeten investeren in hun omgeving.

De Stuurgroep weet zich in haar ambities gesteund door rijk en provincie. Het ministerie van Economisch Zaken ontwikkelt een Natuurvisie die inhoud geeft aan een natuурpact met provincies en andere maatschappelijke partners. In de visie staat een andere omgang met natuur centraal: Gezonde natuur die middenin de samenleving staat.

De ambities van de Stuurgroep geven inhoud aan deze visie. De provincie Noord-Brabant ondersteunt de ambities op basis van haar beleid dat gericht is op de afronding en goed beheer van het landelijk natuurnetwerk (voorheen EHS) in de natuurkern & de ontwikkeling van een Landschap van Allure in de schil.

Input voor deze tussenbalans en vooruitblik is onder andere geleverd in een Inspiratiebijeenkomst met betrokkenen uit het gebied (9 oktober 2013) en met de bestuurders (22 oktober 2013). Tevens zijn het Kernteam en Stuurgroep De Maashorst nauw betrokken bij de totstandkoming van dit document, dat als basis dient voor het meerjaren uitvoeringsprogramma 2015 t/m 2019 (hoofdstuk 4) en de nog op te stellen Jaarplannen tot en met 2019.

Overzichtskaart (uit het MaashorstManifest, 2010)

2 Tussenbalans 2010 t/m 2014

2.1 Algemeen

De tussenbalans wordt opgemaakt aan de hand van de vier Manifestpunten (streefbeeld 2020), waarin de ambities voor De Maashorst zijn verwoord. Van elk van die vier punten wordt een beeld geschetst van wat tot op heden bereikt is en wat in uitvoering is.

2.2 Streefbeeld 2020: De Maashorst is duurzaam, vitaal en leefbaar

In 2020 is De Maashorst een levendig en ondernemend Provinciaal Landschap, georganiseerd rond het grootste natuurgebied van Brabant, duurzaam bewerkt en beheerd door boeren, beheerders en ondernemende burgers en omgeven door vitale en leefbare dorpen en steden.

Beoogd wordt om De Maashorst om te vormen tot een levendig Provinciaal Landschap met een herkenbare Brabantse identiteit. Het hart hiervan wordt gevormd door de natuurkern De Maashorst en Herperduin, wat met 3.500 ha het grootste aaneengesloten natuurgebied van Noord-Brabant moet gaan worden. Hiertoe wordt uitvoering gegeven aan het Natuurplan De Maashorst. Zo wordt gewerkt aan de realisering van het Natuurnetwerk¹ (Natuur op Or-

¹ netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Voorheen werd dit aangeduid als Ecologische Hoofdstructuur (EHS), zoals het in de wet heet.

de) en komt de Ecologische Verbindingszone 't Mun tot stand. In dat verband zijn twee ecoducten over A59 en N324 gerealiseerd en heeft natuurontwikkeling in het tussengebied plaats. Verder wordt in het kader van het Natuurplan De Maashorst gefaseerd de bosomvorming in Herperduin uitgevoerd (Project 'Natuurlijk bos'). Tevens heeft bosomvorming plaats aan de Grensweg in het bosgebied Udenoord, waar een bosrand wordt gecreëerd als een geleidelijke en natuurlijkere overgang van het open middengebied naar het bosgebied. Ook is de 1^e fase van de uitbreiding van het begrazingsgebied uitgevoerd. Daarnaast zorgen de agrarische bedrijven voor landschapsversterking, met projectbegeleiding vanuit de ZLTO.

Bosomvorming Herperduin
(bron: OmroepBrabant.nl)

Begrazing in De Maashorst
(bron: wandel-og.nl)

Sinds 2008 wordt uitvoering gegeven aan de Watervisie Maashorst, waarin het herstel van het watersysteem (bestaande uit een natuurkern, wijstgronden en een levendige schil), de vermindering van de verdroging en de verhoging van de grondwaterstand in de natuurkern centraal staan. In dat kader zijn of worden tal van maatregelen genomen. Zo wordt de Venloop heringericht. Ook wordt het project 'Kwartiermaker/verkenningfase Wijstherstel' gestart, vooruitlopend op het project 'Wijstherstel' met een belangrijke financiële

bijdrage vanuit het Provinciaal Waterplan. Verder is door Waterschap Aa en Maas het project Venherstel in gang gezet, waaronder het herstel van het Palmven, waarbij over een oppervlakte van ongeveer 25 ha zo'n 60.000 m² sterk vermeste grond wordt afgegraven. Een deel van die grond is overigens gebruikt bij de aanleg van de twee ecoducten over de A50 en de N324. Bij de bosomvorming aan de Grensweg worden sloten en greppels gedicht. Daarmee kan het grondwater infiltreren en behouden blijven voor het gebied, wat ten goede komt aan de natuurontwikkeling.

Wijsterherstel (Bron: Realisatie Ecologische Hoofdstructuur Maashorst)

Tevens heeft een inventarisatie en monitoring plaats t.b.v. de realisatie van het Natuurnetwerk en van de inrichting en het beheer. Daarnaast zijn acties uitgevoerd die moeten leiden tot een beter inzicht in de natuurwaarden in het gebied. Er is een monitoringsysteem flora en fauna opgezet, waaronder een nulmeting. Daaruit blijkt dat het goed gaat met de biodiversiteit: bijna 25% van de natuurdoeltypen zijn bereikt. Onlangs is het eerste koppeltje raven gesignaleerd en is de grauwe klauwier terug in De Maashorst. Staatsbosbeheer, in opdracht van de Vogelbescherming, rondt in 2014 het project 'Gauwe klauwier 2' af.

Er is extra energie gestopt in het uitdragen van de kennis over het gebied, via het Platform Maashorst Betrokken Ondernemers. In dat verband heeft IVN Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid een cursus 'Ambassadeurs van het Landschap' voor De Maashorst verzorgd. De cursus werd financieel mogelijk gemaakt door Stuurgroep De Maashorst en de Kamer van Koophandel. Zo'n ambassadeurscertificaat is een 'must' voor alle Maashorst Betrokken Ondernemers. Daarnaast geeft het Streekfonds De Maashorst financiële ondersteuning voor IVN natuurgidsen cursus, o.a. vanuit de IVN-afdelingen Uden, Bernheze en Oss.

Maashorstambassadeurs (Bron; website gemeente Landerd)

2.3 Streefbeeld 2020: De Maashorst is 'het goede, gezonde leven'

In 2020 wordt De Maashorst op afstand herkend als een gebied waar het goede leven, gezondheid en goede voeding, zorgzaamheid en spiritualiteit de basiswaarden vormen voor haar identiteit en duurzame ontwikkeling.

Diverse inspanningen zijn verricht om het goede, gezonde leven te bevorderen in De Maashorst. Zo wordt de biodiversiteit op de boerenbedrijven in De Maashorst gestimuleerd (Project Boeren&Biodiversiteit Maashorst). De bedoeling van dat project is om de productie 'robuuster' te maken, met minder kunstmest, bestrijdingsmiddelen, beregening en medicijnen. Bovendien is er aandacht voor een positief effect op natuur en landschap. In dat kader zijn projecten uitgevoerd, zoals niet-kerende grondbewerking, graslandbeheer met gras/klaver, kruising van koeienrassen en vogels in en om de stal. Tevens is een ervaring van streekproducten merkbaar. Door de ontwikkeling van de Maashorst-huisstijl is de bekendheid hiervan aanzienlijk toegenomen. Een voorbeeld is Boerderij De Bosrand, waar ook producten van andere Maashorstboeren worden verkocht.

Landerij VanTosse (Bron: www.hnu.nu en www.oss.nl)

Er wordt ook gewerkt aan de ontwikkeling van een kennisnetwerk duurzame kersenteelt. Op een wat grotere schaal is Landerij VanTosse spraakmakend. Gebruik makend van de subsidieregeling Landschappen van Allure (provincie Noord-Brabant), wordt een gevarieerd, kleinschalig voedsellandschap gemaakt. Het voegt bovendien een bijzondere dimensie toe aan De Maashorst: 'slow'. Slow-motion staat voor onthaasten, slow-food duidt op de zorgvuldige aandacht voor (biologisch) voedsel en slow-care staat voor een groene dagbesteding in én vanuit Landerij VanTosse.

De jaarlijkse Maashorstfair toont de rijkdom van De Maashorst. Streekproducten zijn een belangrijk item, maar er zijn ook allerlei instanties vertegenwoordigd op het gebied van natuur, landbouw en recreatie.

Maashorstfair 2013 (bron: www.demaashorst.nl)

2.4 Streefbeeld 2020: 'Hartelijk welkom in De Maashorst'

In 2020 staan de poorten van De Maashorst wijd open voor bezoekers die willen genieten van haar gastvrijheid, cultuur, natuur, rust en het rijke scala aan recreatiemogelijkheden in de regio.

De laatste jaren is veel bereikt op het gebied van bereikbaarheid en toegankelijkheid. Er is uitvoering gegeven aan de 1ste fase van het Masterplan bebording. Verder zijn diverse recreatieve routes tot stand gebracht, waaronder het in april 2013 geopende laatste deeltraject van het recreatieve fietspad 'Rondje Maashorst' (Recreatieve routing, 1^e tranche). Een groot deel van het basis-fietspad rondom De Maashorst is echter erg smal, waardoor onveilige situaties ontstaan en het comfort voor de fietser te wensen over-

laat. In 2014 worden de meest noodzakelijke stukken fietspad verbreed: 'Realisatie Recreatieve routing (3^e tranche verbreding prioritaire fietspaden Rondje Maashorst)'.

In de periode 2010-2013 is in De Maashorst een volledig dekkend wandelroute netwerk gerealiseerd op basis van de knooppunten-systematiek. Tevens wordt uitvoering gegeven aan de aanleg van mountainbikepaden (Recreatieve routing, 2^e tranche) en zijn door de Maashorstboeren zes boerenland-wandelroutes uitgezet die ook door weilanden en langs boerderijen lopen.

Rondje Maashorst (bron: Brabants Dagblad)

In toenemende mate is bij de recreatieve routes aandacht voor de bijzondere bewoningsgeschiedenis van De Maashorst die tot ver in de prehistorie teruggaat (Uit: 'Verleden van een bewogen landschap', 2011). Er zijn spectaculaire archeologische vondsten gedaan, waaronder vorstengraven uit de vroege ijzertijd, het urnenveld Slabroek, het grootste bronsdepot van Nederland uit de Romeinse tijd en een aantal vergeten dorpen uit de middeleeuwen. Vermeldenswaard is het project 'Prinses van De Maashorst', waarbij een grafveld nabij Slabroek gereconstrueerd is. Ook het gereconstrueerde vorstengraf van Oss is een fraai voorbeeld van het herkenbaar en toegankelijk maken van de geschiedenis.

Er zijn diverse projecten in uitvoering die de recreatieve structuur van De Maashorst verbeteren. Zo wordt de 2^e fase van het Masterplan Bebording & Meubilair uitgevoerd. Onder andere langs de A50 en A59 zijn Maashorst-borden geplaatst. De planning is dat deze borden in 2014 ook langs enkele regionale wegen worden geplaatst. Daarbij is oog voor het beheer, door middel van het project 'Budgetbeheer en vervanging MH-materialen'.

Reconstructie van het vorstengraf van Oss (Bron: Stichting vorstengraf Oss)

Verder is aandacht voor de recreatieve entrees. Zo zijn het Recreatief Centrum Bedaf/De Mastworp in Uden, waar ook een VVV-agentschap is gevestigd, camping De Heische Tip en camping De Heidebloem ingericht als infopunt over De Maashorst. In het kader van het project Recreatieve entrees 4e tranche, wordt Boerderijwinkel De Bosrand ingericht als recreatieve poort in de huisstijl van de Maashorst. Verder vormt paviljoen De Kriekeput in Herperduin één van de recreatieve poorten van De Maashorst.

Bebording in Maashorststijl (bron: Maashorstnieuws) en sleutel bij De Kriekeput

Een belangrijke functie op het gebied van informatie, communicatie en educatie in De Maashorst wordt ingevuld door Natuurcentrum De Maashorst. Door

een naamswijziging en duidelijkere positionering heeft het voormalige bezoekerscentrum Slabroek een nog sterkere band met De Maashorst gekregen. Tevens zijn diverse studies verricht die meer inzicht moeten bieden in de situatie in De Maashorst. Sinds 2010 zijn bezoekersonderzoeken gedaan naar de bezoekersstromen in De Maashorst. En er is een analysedocument Recreatieve routes verschenen.

2.5 Streefbeeld 2020: 'De Maashorst versterken doen we samen'

In 2020 werken boeren, burgers, ondernemers en bestuurders al ruim 15 jaar eendrachtig samen aan het duurzame beheer en de voortdurende ontwikkeling van De Maashorst.

Samenwerken is een belangrijk begrip geworden in De Maashorst en dat krijgt op allerlei terreinen en podia gestalte. Het omvat lokale, provinciale en landelijke overheden, het Waterschap, terreinbeheerders, natuurverenigingen, ondernemers, betrokken burgers en boeren.

De samenwerking wordt zichtbaar, bijvoorbeeld via de al eerder genoemde Maashorsthuisstijl, in de bebording en het meubilair, en bij producten van de Maashorstboeren. Verder is de samenwerking zichtbaar in een veelheid aan communicatie-uitingen, zoals Maashorst-nieuwsbrieven, 'Maashorst bruist' en het Maashorstnieuws in lokale weekbladen (project 'Communicatie De Maashorst 2014'). Uiteraard wordt er ook via digitale kanalen gewerkt aan de bekendheid, zoals via www.demaashorst.nl, of www.vvvdemaashorst.nl en de recente lancering van de Maashorst-app en de LinkedIn-groep De Maashorst.

Nieuwsbrief (Bron: www.demaashorst.nl)

Van groot belang binnen de Maashorst was de oprichting in 2010 van het platform Maashorst Betrokken Ondernemen (MBO), een netwerk van ondernemers in de leisuremarkt om De Maashorst als gastvrij natuurgebied op de kaart te zetten. De herkenbaarheid is vergroot door het gebruik van de Maashorstvlag. Verder is de (private) Maashorst Streekrekening/Streekfonds tot stand gebracht.

Dat zijn veelal zichtbare uitingen. Minder zichtbaar, maar ook heel belangrijk, zijn de samenwerkingen binnen de bestuurs- en uitvoeringsstructuur (Stuurgroep, Beleidsadvies Team, Stichting Maashorst in Uitvoering, Beheeroverleg).

Verder zijn ook in praktisch opzicht onderlinge afspraken gemaakt, bijvoorbeeld met de VVV over het onderhoud van informatiezuilen en er is een uniform sleutelplan met routestructuren voor hulpdiensten tot stand gebracht.

Bron: www.campingslabroek.nl

3 Vooruitblik 2015 t/m 2019

3.1 Algemeen

De vooruitblik is opgemaakt aan de hand van de vier Manifestpunten (streefbeeld 2020), waarin de ambities voor De Maashorst zijn verwoord. Uit alle bespiegelingen is immers duidelijk geworden dat de ambities uit het MaashorstManifest uit 2010 nog breed onderschreven worden. Wel is de behoefte om meer focus aan te brengen: meer gerichte aandacht op die onderdelen die het meest betekenisvol kunnen zijn voor De Maashorst. Een ander essentieel onderdeel is continuïteit; afmaken wat gestart is en niet stoppen voor het eindresultaat zichtbaar is. Verder is enige nuancering ten opzichte van het MaashorstManifest vereist, nu de financiële middelen beperkt zijn en uitdrukkelijk een andere, actieve rol vanuit de samenleving wordt verwacht. Financiering vanuit de overheid wordt minder vanzelfsprekend terwijl ook de publieke middelen steeds beperkter worden. Ondernemers en andere partijen die belang hebben bij een fraaie, groene en gezonde omgeving worden meer en meer geacht ook zelf te investeren in deze omgeving.

Er liggen twee grote kernopgaves in de komende 5 jaar voor De Maashorst: de realisatie van de grote eenheid natuur, de natuurkern als primaire opdracht van Stichting Ark en de opgave vanuit het programma 'Meer Maashorst! Een gezond landschap'. In 2013/2014 is dat programma opgesteld in het kader van de regeling Landschappen van Allure en op 12 maart 2014 is ingestemd met de betreffende aanvraag. In dat verband zijn alle gebiedspartijen, zowel publiek als privaat, uitgenodigd te participeren. De focus in dit programma is tweeledig: natuur/landschappelijke versterking van met name

de buitenste schil van De Maashorst (de dynamische landschappen) en De Maashorst als bron van gezondheid. Binnen deze focus wordt een veelheid aan projecten gestart, waarmee invulling wordt gegeven aan eerder uitgesproken ambities van het MaashorstManifest. Dat betreft bijvoorbeeld het herstel van cultuurhistorische structuren (dreven en driften) en projecten op het gebied van voedsel, dagbesteding, herstelprogramma's e.d. Deze projecten kunnen voortvarend worden opgepakt nu de provinciale subsidie is toegekend. Hiermee krijgt De Maashorst steeds meer een eigen, herkenbare en onderscheidende identiteit. Wat opvalt is dat veel projecten aansluiten op meerdere Manifestpunten. Er zijn diverse interessante combinaties (crossovers), waar natuur, voedsel en zorg samen komen, of waar gezondheid gekoppeld wordt aan educatie en natuurbeleving etc. Het feit dat een project bij een streefbeeld wordt benoemd, wil dus niet zeggen dat het niet tegemoet komt aan andere streefbeelden.

3.2 Streefbeeld 2020: De Maashorst is duurzaam, vitaal en leefbaar

In 2020 is De Maashorst een levendig en ondernemend Provinciaal Landschap, georganiseerd rond het grootste natuurgebied van Brabant, duurzaam bewerkt en beheerd door boeren, beheerders en ondernemende burgers en omgeven door vitale en leefbare dorpen en steden.

De ambitie voor De Maashorst in 2020 is onverminderd een levendig Provinciaal Landschap met een herkenbare opbouw van een robuuste natuurkern, met daaromheen een schil met een aantrekkelijk, kleinschalig dynamisch landschap en een reeks van gehuchten, dorpen en steden. In samenhang is dat een bijzonder aantrekkelijk gebied, met een natuurlijke overgang van de dynamiek van stad en dorp, naar de luwte van het platteland en de stilte van

de natuur. Op onderdelen is meer focus nodig, terwijl het ook van belang is dat lopende processen -het Natuurplan en de Watervisie- worden afgemaakt.

Natuur (kaart 3 uit het MaashorstManifest, 2010)

Realisering Natuurnetwerk en uitvoering Watervisie

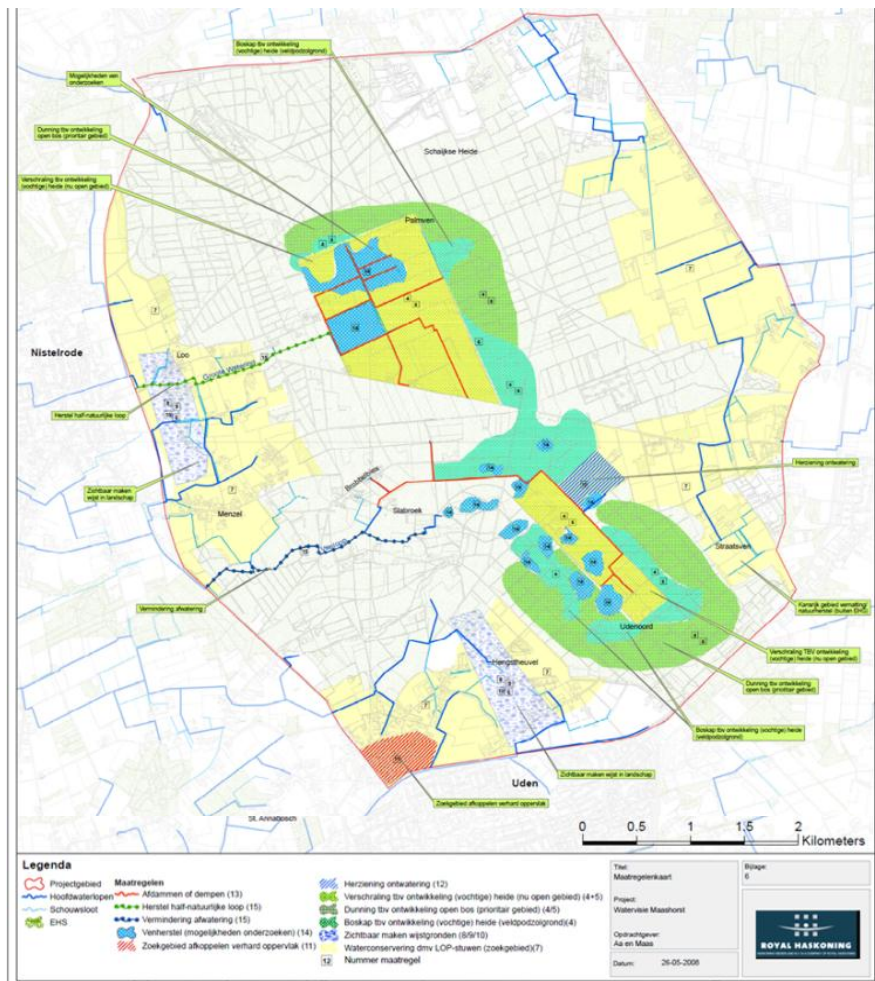
De realisering van de Natuurnetwerk (voorheen Ecologische Hoofdstructuur, EHS geheten) in Nederland staat ernstig onder druk, maar de provincie Noord-Brabant heeft besloten dat het Natuurnetwerk in het hart van De Maashorst afgemaakt moet worden. Er is geld vrijgemaakt, waarmee 165 ha landbouwgrond wordt verworven, om mede daarmee een gebied van 223 ha om te vormen tot (nieuwe) natuur. De stichting ARK Natuurontwikkeling

heeft de opdracht gekregen dit te realiseren. In november 2013 hebben de Provincie Brabant, Stichting Ark en Stuurgroep De Maashorst een overeenkomst ondertekend voor de realisatie van de grote centrale natuurkern van de Maashorst. Dit omvat de realisatie van het Natuurnetwerk, de inrichting van het aangekochte boerenland en een opgave voor ca. 54 ha Ondernemende EHS.

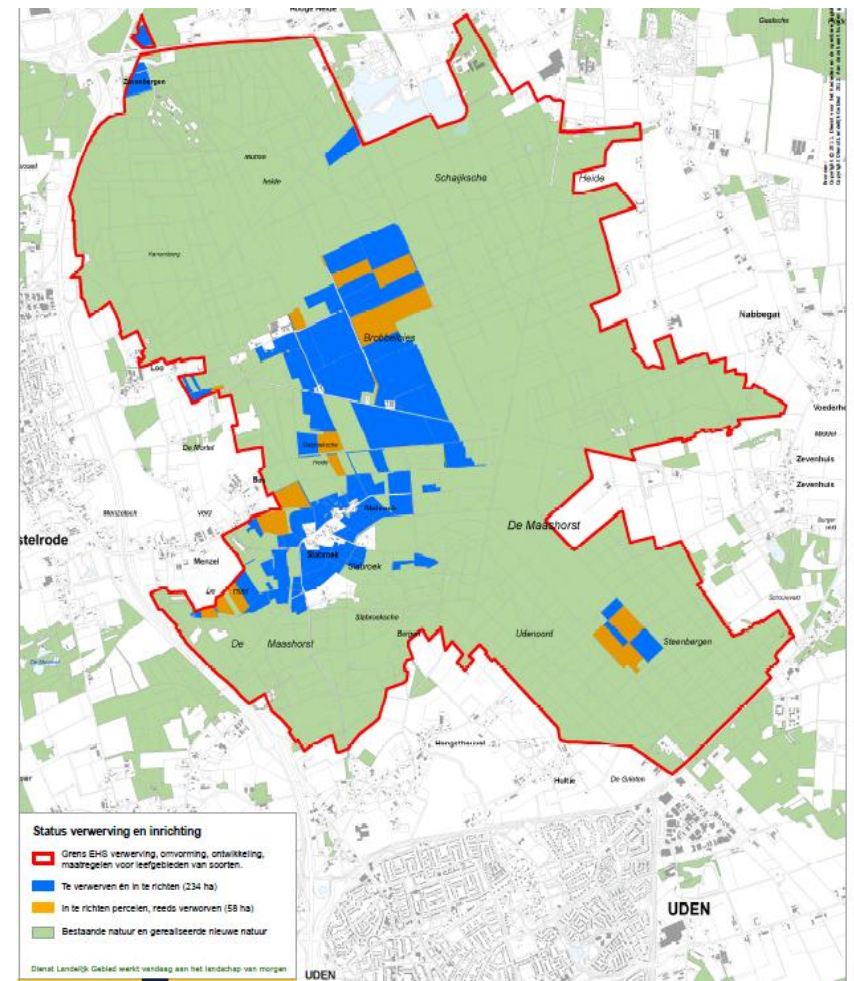
De provincie gaat ervan uit dat ook de grondeigenaren zelf aan de slag gaan met natuurontwikkeling, met name in de schil rondom de natuurkern. In dat verband is onder andere het project Landgoed Nabbegat vermeldenswaard, waarbij ongeveer 30 ha nieuwe natuur wordt ontwikkeld, in combinatie met zorg en een schapenhouderij. En middels de nieuwe Natuurbegraafplaats wordt 19 ha nieuwe natuur ontwikkeld en een verdienmodel voor de komende decennia opgezet.

IJslandse pony's (Bron: gijben.com)

Maatregelen watersysteem in deel van De Maashorst (Bijlage 6 uit Watervisie Maashorst, 2008)

Opgave Natuurnetwerk: verwerving en inrichting in deel van De Maashorst (Bron: Bidboek EHS Maashorst, 2013)

Nu zo sterk wordt ingezet op het realiseren van het Natuurnetwerk, betekent dat er geen rol is weggelegd voor intensieve agrarische bedrijvigheid in de natuurkern. Met name de grondwaterstand levert immers conflicterende belangen op met de natuurbelangen. Daarnaast is er nog veel te doen in relatie tot de waterhuishouding en waterkwaliteit. Van belang is dat de voorgenomen maatregelen uit de Watervisie Maashorst worden uitgevoerd, wat deels samengaat met de realisering van het Natuurnetwerk.

Eén integraal beheer en inrichtingsplan

Om het Natuurplan voor elkaar te krijgen wordt sterker ingezet op één integraal beheerplan, met één jaarplan voor inrichting en beheer van het natuurgebied. Dit vergt een goed gecoördineerde samenwerking van alle betrokken partijen: ARK Natuurontwikkeling, Staatsbosbeheer, Bosgroep, Waterschap Aa en Maas, de gemeenten Bernheze, Landerd, Oss en Uden, regionale natuur- en milieuorganisaties, Provincie Noord-Brabant, de Maashorstboeren, ZLTO, VVV Noordoost-Brabant en Recron. Het gaat om uiteenlopende maatregelen om het Natuurplan te realiseren, zowel voor bestaande als nieuwe natuurterreinen. Een ontsnipperingsplan en monitoringsplan vormen onderdeel van deze aanpak.

Natuurbeleving (bron: www.carmenmolenaar.com en www.toolboxrijnenburg.nl)

Natuurbeleving

Meer focus is nodig op natuurbeleving en op een meer op de samenleving georiënteerde benadering van natuurbeheer. Het project Speel- en Beweegbos, bij de recreatieve poort Herperduin, speelt hier uitdrukkelijk op in. Tevens kan een grotere betrokkenheid van de diverse basis- en middelbare scholen om De Maashorst bewerkstelligd worden, met excursies/uitjes, schooltuinen, maatschappelijke stages bij Maashorstboeren en wildexcursies onder begeleiding van boswachters van Staatsbosbeheer et cetera.

Dynamisch landschap

Alle betrokken Maashorstgemeenten voeren projecten uit in het kader van landschapsversterking, onder de noemer 'Dynamisch landschap'. Per gebied zijn acties voorzien om het gebied te versterken in de brede zin van het woord. Het kan gaan om het herstel van dreven en driften, het aanleggen van nieuwe natuur of het opwaarderen ervan, maar ook het verbeteren van de ontsluiting e.d. Daarnaast wordt door IVN onder de noemer 'Groene Loper' een burgerparticipatietraject opgestart om burgers, ondernemers en gebiedspartijen te enthousiasmeren en te stimuleren om initiatieven te ontplooien die een bijdrage leveren aan het streefbeeld en deze dynamische landschappen.

Begrazing van De Maashorst

De komende vijf jaar zal een groot aaneengesloten natuurgebied ontstaan. Dat roept de vraag op welke zoogdieren bij De Maashorst horen: edelherten, wisenten, lynxen, wilde zwijnen? Echter, ook de beweiding door schapen en runderen is een optie. De beslissing hierover dient zorgvuldig te worden genomen op basis van landelijke en provinciale regelgeving. Niet alleen zijn daarbij de natuur, maar ook landbouwkundige en toeristische overwegingen

aan de orde. Ook de uiteenlopende gevolgen voor inrichting en beheer zijn punten van aandacht. De Stuurgroep zal op basis van deze overwegingen tijdens het komende meerjarig uitvoeringsplan 2015 t/m 2019 een beslissing nemen. Onder aanvoering van de Maashorstboeren wordt een begrazingspilot met Brandrode runderen uitgevoerd.

Onze Maashorst

Het natuurgebied draagt bij aan een goed woon- en werkklimaat, de gast-vrijheidssector, een groen imago van de streekproducten en de waarde van onroerend goed. Vele vrijwilligersorganisaties, bedrijven, recreatieondernemers, bewoners etc. voelen zich dan ook betrokken bij 'onze Maashorst'. Het komt er op aan dit maatschappelijk engagement volledig te benutten bij de inrichting en het beheer, zodat een wederkerige relatie ontstaat. Velen willen niet alleen profiteren, maar ook bijdragen. Zo is het Streekfonds opgericht en is het mogelijk om Vrienden van De Maashorst te worden. Scholing en opleiding wordt gecombineerd met bewerking van hout. Ook worden nog meer combinaties tussen medische/psychische zorg met landbouw/natuur gezocht, zoals in de projecten 'Leren en werken in De Maashorst' en 'Zorg op de boerderij' (bewoners met afstand tot de arbeidsmarkt worden ingezet bij het beheer) en 'Tuin de Nistel'. Het is zaak om de komende jaren steeds meer win/win situaties te zoeken, zodat 'onze Maashorst' maximaal maatschappelijk is ingebed.

Zoals de naam al aangeeft, willen ondernemers hun verantwoordelijkheid nemen: Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Dat betekent dat een bedrijf ook rekening houdt met het effect van de activiteiten op het milieu en dat het oog heeft voor menselijke aspecten binnen en buiten het bedrijf. Zo heeft bijvoorbeeld Natuurcentrum De Maashorst het programma 'Groen zaken doen' ontwikkeld, waarbij verschillende mogelijkheden worden

geboden om als bedrijf 'vriend' te worden en de samenwerking met het Natuurcentrum aan te gaan. Voor verschillende partijen in en om De Maashorst is dat een goede manier om bedrijven te betrekken bij activiteiten in het gebied.

(Bron: www.staatsbosbeheer.nl)

3.3 Streefbeeld 2020: De Maashorst is 'het goede, gezonde leven'

In 2020 wordt De Maashorst op afstand herkend als een gebied waar het goede leven, gezondheid en goede voeding, zorgzaamheid en spiritualiteit de basiswaarden vormen voor haar identiteit en duurzame ontwikkeling.

De ambities ten aanzien van het goede, gezonde leven zijn onverminderd van kracht; het belang neemt juist verder toe.

Innovatie/product vernieuwing

Innovatie en product vernieuwing blijven belangrijk. Daarbij dient meer focus gelegd te worden op niches: bijzondere producten die in relatief kleine, exclusieve hoeveelheden geteeld/geproduceerd worden (dus geen bulkgoederen). Zo wordt in het kader van het project 'Gezond door een groen(te) landschap' op een professionele wijze aandacht besteed aan vergeten groen-

ten. De Maashorst kan zich onderscheiden met typische streekproducten, bijvoorbeeld met spelt, of in de vorm van de herintroductie van de kersenteelt.

Oogst Landerij VanTosse

Kersenteelt (bron: www.omroepbrabant.nl)

Voeding en religie (kaart 5 uit het MaashorstManifest, 2010)

Hiertoe zal ook het concept van Landerij VanTosse verder worden uitgewerkt. In de directe nabijheid wordt tevens Kloosterhuis 't Zicht ontwikkeld (Project 'Kloostertuin en -landerijen'), een zorggemeenschap voor wonen en werken. Verder zal in dat kader een reeks aan activiteiten worden ontplooid, onder de noemer 'Proef het landschap'.

Het is voorts de bedoeling om een uitgebreid assortiment Maashorstproducten en -diensten te ontwikkelen, die gebruik maken van het Maashorst-logo om de exclusiviteit en kwaliteit te bewaken.

Streekproducten

Streekproducten leveren een bijdrage aan duurzaamheid en gezonde voeding en zetten de gebiedsnaam De Maashorst op de kaart, zowel regionaal als (inter)nationaal. Daarbij is het van belang dat de producten ook dicht bij huis verkocht worden. De Maashorst-boerderijwinkels en een Maashorst-hoek in de supermarkten in de regio zullen dat in toenemende mate verzorgen.

Gezonde omgeving

Van belang is om nog meer aan te sturen op verbreding van de landbouwactiviteiten volgens de thema's 'gezondheid en voeding'. Daarin is een belangrijke voortrekkersrol weggelegd voor Ziekenhuis Bernhoven. Dat ziekenhuis

heeft haar omgeving al ontdekt als een natuurlijke gezonde omgeving. Zo wil Bernhoven zorg met de natuur van De Maashorst verbinden in het 'Vitaliteitshuis'. Verder kan die relatie versterkt worden door bijvoorbeeld ook het voedsel meer uit De Maashorst te betrekken. Op die manier ontstaat een sterke verbinding zorg-voeding-natuur. Daarbij wordt met het project 'Bernhoven@home' beoogd om de gezonde maaltijden niet alleen in het ziekenhuis, maar ook bij de mensen thuis te krijgen. Ook andere projecten dragen bij aan een gezonde omgeving, veelal in combinatie met zorg en educatie: 'Natuurlijk Fitland', 'Maashorstbehandelcentrum Slabroek' (Villa d'Arto), 'Tuin de Nistel', 'Gezond landschap voor TBS-kliniek' en 'Zorglandschap 'Buiten'gewoon'.

Rolstoelpad (bron: www.landschapoverijssel.nl)

Eigen verantwoordelijkheid

Er heeft al een sterke bundeling plaats van ondernemers in de regionale vrijetijdssector via het platform MBO. Dat kan nog uitgebreid worden, met

nog meer bundeling van activiteiten, waarbij eenieder er van doordrongen moet zijn dat het een meerwaarde heeft om het samen te doen en dat iedereen daar zelf de verantwoordelijkheid voor neemt. Daarbij hoort dan ook een duidelijke, breed gedragen visie op het te bieden product.

Landschappelijke aspecten van landbouwactiviteiten

Het meest kansrijk is de periferie van De Maashorst, waar landbouw, natuur, landschap en allerlei andere functies zijn verweven. Het versterken van de variatie zal zeker bijdragen aan de aantrekkingskracht van de gehele Maashorst. 'Ondernemende EHS' (natuur en landbouw) zal hieraan bijdragen. Bijzondere aandacht dient uit te gaan naar de eventuele teeltondersteunende voorzieningen; daar dient ruimte voor te zijn, maar wel op een verantwoorde wijze.

3.4 Streefbeeld 2020: 'Hartelijk welkom in De Maashorst'

In 2020 staan de poorten van De Maashorst wijd open voor bezoekers die willen genieten van haar gastvrijheid, cultuur, natuur, rust en het rijke scala aan recreatiemogelijkheden in de regio.

Bereikbaarheid en toegankelijkheid

Op diverse onderdelen zijn nog werkzaamheden vereist, om de bereikbaarheid en toegankelijkheid te vergroten. Deels gaat het om het afronden van lopende projecten, zoals bebording, routes, entrees/poorten. Maashorst-breed wordt ingezet op het verbeteren van routes (o.a. mountainbike), bewegwijzering en meubilair. Tevens heeft een functionele versterking plaats van de recreatieve Poort Herperduin, in het project 'Meer natuur! Vakantiepark Herperduin'. Met de realisatie van 'Regionale entree Palmstraat' wordt

de bereikbaarheid van De Maashorst verder verbeterd, met name ook voor bezoekers van buiten de regio.

Deels gaat het ook om nieuwe werkzaamheden, om kernen via dreven en driften te verbinden met de natuurkern, zoals in het verleden het geval was. Zo worden zeven nieuwe 'hoofddriften' gerealiseerd. Deze herkenbare langzaam verkeersroutes sluiten aan op de dreven in het gebied en vormen als zodanig de verbinding tussen de kernen en het natuurgebied. In de overgang van de dynamische landschappen naar de natuurlijke heidevelden zijn de cultuurhistorisch waardevolle dreven 'uitgesneden': brede open zones met een pad symmetrisch in het profiel. Het betreft comfortabele maar onopvallende wandel- en fietspaden, ondergeschikt aan het landschap. In de Natuurkern kan de bezoeker alleen struinen. Er zijn geen fiets- of wandelpaden meer. De dreven bestaan hier slechts uit smalle zandpaden of karresporen. Daarnaast zijn diverse cultuurhistorische en archeologische projecten aan de orde, en gaat het ook om het realiseren van markante uitkijktorens op goed bereikbare en representatieve locaties in De Maashorst, zoals bij de Regionale entree Palmstraat.

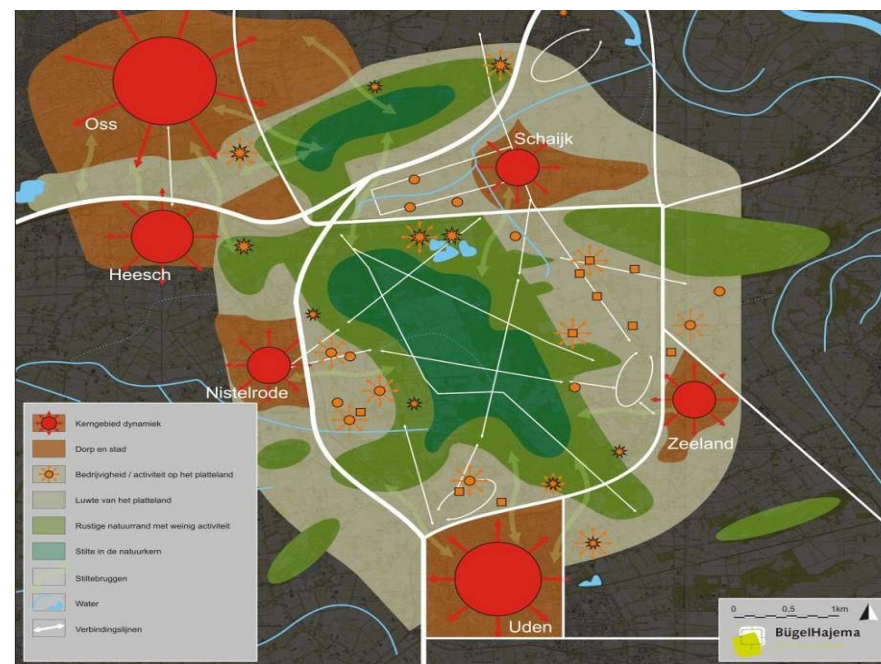
Verder kan de toegankelijkheid uitgebreid worden voor de ruitersport, aangezien op dit moment geen dagtochten in De Maashorst mogelijk zijn.

Kwaliteitsverbeteringen: fietspaden, dienstverlening en zonering

Het gaat in toenemende mate om kwaliteitsverbeteringen. Dat betreft bijvoorbeeld het verbreden van de bestaande fietspaden van het Rondje Maashorst om het comfort, de veiligheid en de capaciteit te vergroten, en de bereikbaarheid voor de zogenaamde 'duofietsen' te garanderen. En dat betreft ook de kwaliteit van de dienstverlening op de boerderijen, met nog

meer aandacht voor gastvrijheid. Zo worden 'Voedselrondjes' beoogd, zoals de fietsroute 'Vers, verser, wie fietst het verst'.

Kwaliteitsverbetering houdt ook in dat de zonering naar rust en dynamiek bewaakt wordt. Juist die verscheidenheid is interessant en zou verder vergroot moeten worden. In verband daarmee dient de recreatie op enkele plekken ontmoedigd te worden omdat het kwetsbare natuurzones betreft. Op deze plaatsen moeten kansen voor flora en fauna worden gestimuleerd. Op andere plekken, die nu minder worden bezocht, kan recreatief gebruik worden aangespoord, zo blijkt uit het Bezoekersonderzoek (2010). Deze zonering sluit prima aan bij het principe van dynamiek en rust in De Maashorst.

Dynamiek en rust (kaart 2 uit het MaashorstManifest, 2010)

Krachten bundelen

Kwaliteitsverbetering is ook mogelijk door de krachten te bundelen. Door nauwere samenwerkingen tussen verschillende ondernemers, kan een breder pakket aan mogelijkheden worden geboden (arrangementen), waardoor bezoekers eerder geneigd zijn om langer in het gebied te (ver-)blijven. Ondernemers en burgers vormen het belangrijkste visitekaartje van het gebied, zij treden op als ‘ambassadeurs van De Maashorst’.

Bekendheid

Er zijn maatregelen nodig om de bekendheid van het merk ‘De Maashorst’ verder te vergroten. De websites en De Maashorst-app zijn al interessante bronnen; het is van belang dat die actueel blijven en gemakkelijk te vinden zijn. Daarbij is wel een duidelijke positionering van De Maashorst nodig en daarmee een afbakening van het ambitieniveau.

De promotie kan zich richten op de unieke aspecten van het gebied (archeologie, Wijst, Agrifood en gezondheid) en op de bijzondere culturele en religieuze geschiedenis van de verschillende buurtschappen. En dat alles tegen het prachtige decor van De Maashorst.

Een duidelijke, herkenbare en onderscheidende identiteit is hiervoor een essentiële voorwaarde. Met het programma ‘Meer Maashorst! Een gezond landschap’ wordt hier verder inhoud aan gegeven.

Archeologie

De archeologische situatie is uniek te noemen en vormt daarmee een dankbaar ‘unique selling point’. Het verder zichtbaar en beleefbaar maken, zoals bijvoorbeeld al gedaan is met de reconstructies van de grafheuvel Prinses van De Maashorst en het Vorstengraf van Oss, is van belang om de archeolo-

gische waarden een nadrukkelijker plek te geven in het toeristisch-recreatieve aanbod. Dat kan via het GPS-routeproject ‘De geschiedenis van De Maashorst’. Aandachtspunt is dat ook het onderhoud en beheer van deze plekken goed geborgd zijn.

Urnenveld (Bron: www.omroepbrabant.nl)

Reconstructie ‘Prinses van De Maashorst’
(bron: www.natuurcentrumdemaashorst.nl)

3.5 Streefbeeld 2020: ‘De Maashorst versterken doen we samen’

In 2020 werken boeren, burgers, ondernemers en bestuurders al ruim 15 jaar eendrachtig samen aan het duurzame beheer en de voortdurende ontwikkeling van De Maashorst.

Samenwerking is het ‘toverwoord’ in dit gebied. Op allerlei vlakken zal zich dat voordoen, zichtbaar en minder zichtbaar. In De Maashorst gaat het daarbij om vele betrokken partijen.

Dat betreft lokale, regionale/provinciale en landelijke overheden, het Waterschap, terreinbeheerders, natuurverenigingen, heemkundekringen, VVV en

ANWB, recreatie- en horecabedrijven en andere ondernemers, belangenbehartigers, boeren en burgers. Zorgvuldig moet worden gezien wat iemands rol en betekenis kan zijn in het geheel, op zo'n manier dat de gezamenlijke betekenis toeneemt. De overzichtelijke takenverdeling van de uitvoering van het Natuurplan is hiervan een goed voorbeeld.

Natuurgebied Bedaf (bron: www.shsveghe.nl)

Private investeringen

Zoals beoogd in het Bidbook ARK, wordt ook gekeken naar de inpassing van commerciële activiteiten. Daarbij dient meer nadruk gelegd te worden op de verantwoordelijkheden vanuit private partijen, met meer mogelijkheden voor private investeringen en verdienmodellen. Voorbeelden hiervan zijn het

project 'Nieuwe natuur middels Natuurgraven' en ook het Biowalking-project met een sponsoring door bedrijven.

Er kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan financieel terugploegen. Daarmee worden tekorten voor het doen van investeringen gedekt vanuit te verwachten toekomstige baten.

Reeds enkele jaren kunnen projectinitiatiefnemers een beroep doen op het Streekfonds De Maashorst. Dit private fonds wordt op dit moment gevoed door renteopbrengsten van de RaboStreekrekening De Maashorst (vanuit bedrijven/organisaties en Rabobanken in het gebied), opbrengsten van Vrienden van De Maashorst (particulieren) en donaties (bedrijven, organisaties, particulieren). Vanuit dat fonds wordt ondersteuning geleverd, ook op het gebied van promotie en fondsenwerving. Bij de projecten in het programma 'Meer Maashorst! Een gezond landschap' zal nader ingegaan worden op (verplichte) verdienmodellen. Een mogelijkheid is dat de opbrengsten daarvan via het private Streekfonds ten goede komen aan het landschap van De Maashorst.

Publieke investeringen

Om de Maashorstcommunity te ontwikkelen is ook ondersteuning nodig door de overheid. Tot en met 2017 is nog een stevige impuls nodig voor burgers, ondernemers en organisaties. Door deze investeringen zorgt de overheid voor het benodigde hefboomeffect. Daarna zal de inzet van publieke middelen afnemen. Idee is om naar analogie met het private streekfonds een publiek Streekfonds op te richten. De financiering vindt plaats door toegezegde en voorgestelde middelen van gemeenten, waterschap, provincie en SBB eenduidig te labelen aan 'De Maashorst'. De Stichting Maashorst in Uitvoering zal hierbij een belangrijke rol vervullen, al hoeft het niet per definitie één

‘plek’ te zijn waar alle middelen daadwerkelijk fysiek worden ondergebracht. Het gaat hierbij om een zo efficiënt mogelijke integrale inzet van ‘Maashorst middelen’. In dit verband is het project Beheer en Onderhoud Natuurkerngebied’ vermeldenswaard, met meerjarige afspraken over samenwerking tussen Staatsbosbeheer en de Maashorstboeren.

Trots

De Maashorstenaren die er wonen en werken en inwoners uit de omliggende kernen ‘moeten’ trots zijn op ‘hun’ Maashorst. Het gaat dan om het ‘wij-gevoel’, dat door de Maashorstfair op een mooie wijze wordt aangewakkerd. Ondernemers en burgers zijn de belangrijkste ‘ambassadeurs’ van De Maashorst.

Afstemming

Een eenduidige benadering van het gebied door gemeenten, Waterschap en provincie is nodig: het bieden van dezelfde mogelijkheden in vergelijkbare situaties en handhaving.

Daarbij heeft de overheid de afgelopen jaren het initiatief genomen voor de gebiedsontwikkeling. Er is en wordt veel geld geïnvesteerd. De komende jaren zal deze publieke inspanning verschuiven naar een private inspanning om De Maashorst duurzaam te beheren, al blijft er voor het beheer van natuur en landschap een belangrijke rol weggelegd voor de overheid. Nieuwe verdienmodellen zullen worden ontwikkeld waarmee geld wordt gegenereerd voor realisatie van nieuwe natuur en nieuwe initiatieven en om het onderhoud en beheer van natuur en landschap te financieren. Er zullen ook nieuwe verbindingen worden gelegd, bijvoorbeeld met Food Vision uit Regio Noord-oost Brabant (AgriFoodCapital).

Communicatie, informatie en educatie

Eendracht is wat nu gevraagd wordt. Dat vergt van alle betrokken partijen een open houding en een goede communicatie; het is geen eenrichtingsverkeer. Door een goede organisatie en een zorgvuldig proces kunnen de discussies juist over de inhoud gaan. Stap-voor-stap kunnen de betrokkenen maar ook de omwonenden dan meegenomen worden in de plannen. Ook terugkoppeling en evaluatie achteraf zijn onderdeel van een goed proces. Het is de bedoeling om een digitale- en een fysieke Maashorst ontmoetingsplaats te ontwikkelen. Het Natuurcentrum De Maashorst is en wordt verder doorontwikkeld naar een Maashorstcentrum voor communicatie, informatie en educatie. De recreatieve entrees in het gebied vormen fysieke informatiepunten en startpunten van waaruit de recreanten het gebied ingaan. Een community-website is in ontwikkeling voor en door betrokken bedrijven, organisaties en bewoners van de streek. Toeristen kunnen terecht op de Maashorstwebsite van de VVV.

Betrokkenheid

Het gevoel van betrokkenheid kan worden versterkt door burgerparticipatie. Dat kan allerlei vormen aannemen, bijvoorbeeld de ‘adoptie’ van een gebied of een project, waarmee een bijzondere verbondenheid met De Maashorst ontstaat. Het ‘Burgerparticipatieproject De Groene loper’ sluit hier naadloos op aan.

In dit hoofdstuk komt het meerjaren uitvoeringsprogramma aan bod. De aandacht gaat uit naar de periode 2015 t/m 2019. Maar dat kan niet los gezien worden van het afronden en/of voortzetten van lopende projecten uit het meerjarenplan 2010 t/m 2014. Een overzicht daarvan is in Tabel 3 weergegeven.

In het Uitvoeringsprogramma 2015 t/m 2019 gaat het om de vele nieuw op te starten projecten die passen bij de ambitie voor De Maashorst als een levendig en ondernemend Provinciaal landschap. De bedoeling is onverminderd om de streefbeelden uit het MaashorstManifest (2010) te realiseren in de Natuurkern en omliggende Schil, om rust, luwte en dynamiek te zoneren. In Tabel 1. is het Uitvoeringsprogramma 2015 t/m 2019 samengevat, voor zover dat nu bekend is (dus exclusief PM-posten). Er wordt onderscheid gemaakt naar projecten die betrekking hebben op de Natuurkern en op de Schil. Er zijn evenwel ook projecten die zowel op de Natuurkern als de Schil betrekking kunnen hebben; die staan in de derde kolom. Uit die tabel blijkt dat veel investeringen gedaan worden in de Schil. Er zullen vooral nog middelen nodig zijn om de economische basis te versterken (streefbeelden 2 en 3).

In Tabel 2 is verdeling over de verschillende partijen inzichtelijk gemaakt. Het uitvoeringsprogramma betreft in toenemende mate ‘ondernemersprojecten’ van ondernemers, burgers en organisaties, met (co-)financiering vanuit de markt. In een aantal gevallen zal een beroep worden gedaan op publieke middelen (publiek Streekfonds) en op het (private) Streekfonds. Hierbij zijn twee onderdelen vermeldenswaard:

1. de provinciale subsidieregeling Landschappen van Allure (‘Meer Maashorst! Een gezond landschap’), waar de provincie op 12 maart 2014 mee heeft ingestemd, met name in de Schil;
2. ARK natuurontwikkeling, gericht op de afronding van het natuurnetwerk in de Natuurkern.

Tabel 1. Overzicht Uitvoeringsprogramma 2015 t/m 2019

Natuurkern	Schil	Natuurkern en Schil
Streefbeeld 202-1: De Maashorst is duurzaam, vitaal en leefbaar		
€ 14.094.000	€ 15.638.500	€ 2.600.000
Streefbeeld 2020- 2: De Maashorst is ‘het goede, gezonde leven’		
--	€ 12.830.000	--
Streefbeeld 2020 - 3: ‘Hartelijk welkom in De Maashorst’		
--	€ 2.725.000	€ 3.855.000
Streefbeeld 2020 - 4: ‘De Maashorst versterken doen we samen’		
--	€ 30.000	€ 1.485.000
€ 14.094.000	€ 31.223.500	€ 7.940.000

Tabel 2. Globale verdeling over partijen in %

Publiek	Provincie	58 %
	Gemeenten, Staatsbosbeheer, Waterschap	17 %
Privaat		25 %

Een nadere specificatie van het uitvoeringsprogramma 2015 t/m 2019 is terug te vinden in Tabel 4: het projectenoverzicht en de bijbehorende (bekende) kosten. Benadrukt dient te worden dat de bedragen in de overzichten in veel gevallen indicaties zijn en soms nog niet ingevuld (PM). De Stuurgroep stelt jaarlijks een jaarplan (en verslag) op als voorstel om publieke en private middelen effectief, efficiënt, integraal te besteden met draagvlak van de stuurgroeppartners. De Stuurgroep legt het voorstel ter besluitvorming voor aan de bevoegde gezagen van de betrokken partners. Er is sprake van een inspanningsverplichting van alle betrokken partijen om het daadwerkelijk voor elkaar te krijgen; De Maashorst is het waard!

Tabel 3. Projectenoverzicht afronding en voortzetting Meerjarenplan 2010 t/m 2014, in euro's

	Natuur- kern	Schil	Natuur- kern en schil
- Realisatie Natuurnetwerk (voorheen EHS) De Maashorst, inclusief uitvoering Water-visie en doelstellingen Natuurplan	3.956.000		
- Inventarisatie en monitoring t.b.v. realisatie Natuurnetwerk en Inrichting en Beheer	10.000		
- Kwartiermaker/verkenningfase wijstherstel			77.000
- (Door)ontwikkeling kennisnetwerk duurzame kersenteelt		PM	
- Uitbreiden lokale verkoop, via Maashorst boerderijwinkels en supermarkten (verbinding met AgriFoodCapital)		50.000	
- Recreatieve entrees realisatie poorten en centra (4e tranche)		27.000	
- Realisatie recreatieve routing (3 ^e tranche-verbreding prioritaire fietspaden Rondje Maashorst		252.000	
- Natuurcentrum De Maashorst			227.000
- Platform Maashorst betrokken Ondernemers: kennisverdieping, productinnovatie/-vernieuwing, arrangementen en stroomlijnen promotie MBO		14.000	
- Maashorstfair			30.000
- Beheer en vervanging Maashorstmaterialen			10.000
- Communicatie, incl. databeheer, zijnde infozuilen en corporate website en promo-			40.000

tie/profilering			
- Organisatiekosten/projectcoördinatie, incl. planvorming en evaluatie			68.000
TOTAAL afronding en voortzetting Meerjarenplan 2010 t/m 2014 (excl. PM-posten)	3.966.000	343.000	452.000

Tabel 4. Projectenoverzicht Meerjarenplan 2015 t/m 2019, met indicatieve kosten in euro's

	Na- tuur- kern	Schil	Natuur- kern en schil
Streefbeeld 2020 - 1: De Maashorst is duurzaam, vitaal en leefbaar			
- Realisatie Natuurnetwerk (voorheen EHS) De Maashorst, inclusief uitvoering Watervisie en doelstellingen Natuurplan	14.044.000		
- Inventarisatie en monitoring t.b.v. realisatie Natuurnetwerk en Inrichting en Beheer	50.000		
- Wijktherstel			1.267.000
- Onderzoek: landschap als bron van Vitaliteit			204.000
- Begrazingspilot met Brandrode runderen (Maashorstboeren)			50.000
- (Door)ontwikkeling kennisnetwerk duurzame kersenteelt		PM	
- Nieuwe natuur door natuurbegraven		4.891.000	
- Dynamische landschappen (Heesch, Herpen, Nistelrode, Oss, Schaijk, Uden, Zeeland)		7.580.000	
- Tuin de Nistel		482.000	
- Biowalking			179.000
- Landgoed Nabbeget		2.391.000	
- Uitwerken landschappelijke inpassing landbouwbedrijven. Aansluiting bij ZLTO programma Functioneel Erfgroen		20.000	
- Speel- en beweegbos Herperduin		266.000	

- Leren en werken in De Maashorst			900.000
- Zorg op de Boerderij		8.500	
- Opstarten educatief project Met de klas de boer op en de Maashorst in (basis- en middelbare scholen)		PM	
- Uitwerken mogelijkheden private investeringen / verdienmodellen zoals samenwerking SBB en Maashorstboeren m.b.t. beheer en onderhoud natuurschil			PM (onderdeel opdracht ARK)
Streefbeeld 2020- 2: De Maashorst is 'het goede, gezonde leven'			
- Innovatie / productvernieuwing MBO (niches, streekproducten, arrangementen)		PM	
- Uitbreiden lokale verkoop, via Maashorst boerderijwinkels en supermarkten (verbinding met AgriFoodCapital)		PM	
- Landerij VanTosse		3.200.000	
- Kloostertuin en -landhuizen, inclusief Proef het Landschap		1.866.000	
- Gezond door een Groen(te) landschap		454.000	
- Bernhoven@home		273.000	
- Vitaliteitshuis Bernhoven		507.000	
- Natuurlijk Fitland		4.570.000	
- Maashorsttuin Behandelcentrum Slabroek (Villa d'Arto)		1.084.000	
- Gezond landschap voor TBS-kliniek		94.000	
- Zorglandschap 'Buiten'gewoon		782.000	
Streefbeeld 2020 - 3: 'Hartelijk welkom in De Maashorst'			
- Natuurcentrum De Maashorst			1.083.000
- Regionale entree Palmstraat			2.225.000

	Natuur- kern	Schil	Natuur- kern en schil
- Cultuurhistorie en Archeologie			266.000
- Authentieke Maashorstboerderij in Bedrijf		1.600.000	
- Meer natuur! Vakantiepark Herperduin		850.000	
- Realiseren overige markante uitkijktorens			PM
- Realisatie recreatieve routing (optimaliseren fietspaden Rondje Maashorst en realiseren ruiterspadennetwerk)		275.000 PM	
- Masterplan bebording en meubilair (3 ^e tranche)			131.000
- Reguleren bezoekersstromen, met het oog op de zonering van rust en dynamiek			PM
- Maashorstfair			150.000
- Promotie/profilering en marketingcommunicatie (kernthema's: gezondheid, archeologie, wijst, agrifood, culturele/religieuze geschiedenis), activiteiten VVV			PM
- Stroomlijnen promotie binnen Platform MBO		PM	
Streefbeeld 2020 - 4: 'De Maashorst versterken doen we samen'			
- Voedselrondjes opzetten (fietsroutes met streekproducten)		30.000	
- Aansluiting zoeken bij Food Vision		PM	
- Burgerparticipatie De Groene Loper			275.000
- Beheer en vervanging Maashorstmateriaal			50.000
- Organisatie en communicatie, regulier			450.000
- Organisatie en communicatie, programma Meer Maashorst!			710.000
TOTAAL Meerjarenplan 2015 t/m 2019 (excl. PM-posten)	14.094.000	31.223.500	7.940.000

Colofon

Opdrachtgever

Stuurgroep De Maashorst

Contactpersoon

Jos van Oorschot, Frank Pater
en Kelly van Lith

Rapport

Henk van Arendonk
BügelHajema Adviseurs

Supervisie

Bas Verbruggen
BügelHajema Adviseurs

Projectnummer

900.36.00.00.00

BügelHajema Adviseurs bv
Bureau voor Ruimtelijke
Ordening en Milieu BNSP
Utrechtseweg 7
Postbus 2153
3800 CD Amersfoort
T 033 465 65 45

F 033 461 14 11

E amersfoort@bugelhajema.nl

W www.bugelhajema.nl

Vestigingen te Assen,
Leeuwarden en Amersfoort